

Írta: Németh Zsolt

Koordinátor

Az emberi közösség élete, benne a nevelés, mint egy szimfonikus zenekar, szabályok és karmester nélkül nem képzelhető el. Hogy az ember alapvetően versengő természetű-e vagy együttműködő, valószínűleg eldönthetetlen, de az biztos, hogy a másokon való segíteni akarás, minden látszat ellenére, a köznapi ember sajátja.

Már a századfordulón szó volt erről: „Kétségtelen ugyanis, hogy a társadalomnak mind erkölcsi súllyal, mind anyagi hatalommal és politikai befolyással bíró, úgynevezett felsőbb osztályai, emberbaráti, gazdasági és önvédelmi célokat szem előtt tartva, nem nézhetik tétlenül: mint buknak el az élet forgatagában a gazdaságilag tehetetleneknek és az erkölcsileg gyöngékek ezrei, vesztére önmaguknak és családjuknak, kárára a nemzeti munkaerőnek”. Állam és társadalom azonban itt nagyon egymásra van utalva, hisz: „az állam kutató szava nem ér el minden szakadékba, nem is karolhat föl minden oltalomra szoruló érdeket, sőt vannak olyan feladatok, amelyekre kultúrországban a polgárok tömörültek abból a célból, hogy ők végezzék azt a munkát, amelyet a pártfogásra szoruló folytonos érdeklődéssel való kísérése, erkölcsi támogatása, ellenőrzése, a velük való állandó érintkezés állandó fenntartása igényel.”

Az államnak azonban ehhez kereteket, iránymutatást kell adnia. 1901-ben törvények jelennek meg erről és végrehajtásukra *Gyermekvédelmi Szabályzatot* adnak ki. 1907-ben belügyminiszteri rendelet fűzi még szorosabbra a kapcsolatot a szabályokhoz kötött közigazgatás és az érzelmi világhoz közelebb álló társadalom között. Itt kapnak utasítást az összes közigazgatási hatóságok és közegek: kötelesek kipuhatolni és figyelemmel kísérni, hogy van-e a területükön olyan 15 éven aluli gyermek, akinek tartását vagy nevelését hozzátartozója elhanyagolja, környezetében veszélyben forogna. A gyámhatóságok és bíróságok munkáját a pártfogó (patronázs) egyesületek, bizottságok, körök segítették. Amint kiderült, hogy valamely bűnügyben fiatalok terheltek voltak, azonnal értesítették a patronázs egyesületek valamelyikét. A hatóságoknál címlista volt ezekről.

A patronázs mindent elkövetett, hogy odahasson: a gyermek ügyének érdemi elintézéséig a bajra vezető okok és körülmények el legyenek szigetelve. Ha előzetes letartóztatás vált szükségessé, a pártfogó egyesület helyiségébe vitték, amennyiben megfelelő biztonságot nyújtott és kellő felszereltségű volt. A pártfogók – laikus önkéntesek – nem csupán a büntető eljárás alatt, de utána is jelentős szerepet kaptak, sőt a baj kifejlődését meg-, előzendő, az iskolakerülőket, a rossz felnőttek társaságában lévők, továbbá a csavargó és kolduló gyermekek számára is segítséget adtak.

Mindezeket a tanulságokat azért érdemes részletezni, mert égető szükség volna valami hasonlóra a mai Magyarországon is. Világosan látjuk már, hogy a pártfogó felügyeletet szét kell választani: egyrészt valódi segítő pártfogolásra, másrészt következetes felügyeletre, vagyis ellenőrzésre van szükség.

A civil társadalom kiépülésével sokasodnak a társadalmi önszerveződések, különböző segítő csoportok, akik azonnal érzékelik a problémákat és keresik a kapcsolatot a rendőrséggel. Általában is fokozódó igény mutatkozik a rendőri jelenlét és kapcsolatok iránt.

Az új önkormányzati rendszer vitái még nem dőltek el, hiányzik az önkormányzati törvény végrehajtásának szabályozása, függőben van a vita fő csomópontja, a gyámszék kérdése is.

Égetően szükség volna az értelmes együttműködéshez a gyermekvédelmi törvényre, mert napjainkban újra és fokozottabban fennáll a veszélye annak, hogy a hiányzó intézményeket és intézkedéseket rendőri eszközökkel helyettesítsük.

A gyermeki élet legfőbb színtere az iskola. Az iskolai pedagógusok közül kijelölt ifjúságvédelmi felelősök munkája, valóságos területi bűnmegelőzés.

A bűnözés helyzete Budapesten

Budapest nem csupán a fővárosa Magyarországnak, a legnagyobb települése is. Egyszerre világváros, és jellegzetesen magyar. Ami itt történik, hatása kisugárzik az egész országra, és benne van az egész ország keze és lelke. A vidékiek nemcsak építették ezt a várost, bűnügyi arculatának alakításában is jelentős szerepet vállaltak, de maga a város is kitermelte azokat a markáns közösségeket és csoportokat, amelyek életformájuknak tekintik a bűnözést. A metropolis ezerféle alkalmat teremt a bűnelkövetésre, de talán éppen ezért szervezettebben és gyakorlottabban védekezik.

1994-ben Budapesten 129. 160 bűncselekmény vált ismertté, az országos mennyiség majdnem 33%-a. Több évre visszatekintve kedvező fordulat látszik, ugyanis az 1992-es 447. 215 bűncselekmény, amely mindeddig a csúcspontot jelenti Magyarországon, napjainkra 400. 000 alá csökkent. Persze 20 évvel ezelőtt az egész országban 100. 000 lakosra 1. 211 bűncselekmény jutott, a mai mutatószám 3. 789, ami háromszorosa ugyan a korábbi terjedelemnek, mégis ezzel a helyzettel az európai átlagnál kedvezőbb bűnözéssel kell együtt élnünk.

Igaz, hogy a fővárosban nemcsak abszolút számokban történik a legtöbb bűncselekmény, hanem a 100. 000-es viszonyszám szerint is, 1994-ben pontosan 6. 470.

A bűnelkövetők száma az egész országban 119. 494 volt. Ez a szám is folyamatosan csökken az 1992-es csúcstről (132. 000). A bűncselekmények 1/3-ának helyszíne Budapest, ám a bűnelkövetőknek csupán az 1/5 -e fővárosi (23. 798), ami persze azt is jelentheti, hogy az itteni bűnözők minőségileg és aktivitásukat tekintve is veszélyesebbek. Az 1994-ben eljárás alá került bűnelkövetők közül 5. 145 külföldi volt, akiknek 20%-a a fővárosban működött, nyugodtan állítható tehát, hogy a külföldiek részvétele a bűnözésben egyáltalán nem olyan jelentős, amint az a közvéleményben elterjedt.

Az utcai tapasztalat minden bizonnyal ellentmond a statisztikában mutatkozó csökkenő tendenciáknak, az emberek biztonságérzete bizonyos idő után módosul csak. A számok mindenesetre biztató folyamatokról adnak hírt, noha vannak aggasztó részletek.

Budapesten szaporodik a személy elleni bűncselekmények elkövetése, 70 emberölés történt (az országos adat 310), és sokkal több volt a garázdaság is, mint az előző évben. Rendkívül biztató, hogy a legveszélyesebb utcai bűncselekmény, a rablás komoly mértékben visszaszorulóban van, a budapesti 951 eset 1991-hez képest 30%-os csökkenést jelent. Némileg kevesebb a közlekedési ügyek száma, ezen belül az ittas vezetőké.

103. 000 vagyon elleni bűncselekményt követtek el, ebből 22. 200 volt a betöréses lopás. Ez utóbbi körben ismét növekedett a lakásbetörések száma, 44%-kal (10. 004). A főváros utcáiról 7. 872 autót loptak el, az országos mennyiség több mint 3/4-ét.

Vagyon elleni bűncselekményekkel 40, 5 milliárd Ft kár keletkezett az országban, a főváros részesedése 24 milliárd forint.

A korábbi évek nagy bűnügyi robbanása idején, amikor minden bűncselekmény kategóriában drámaian súlyosbodott a helyzet, volt egy, mégpedig a házasság, család, ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények csoportja, ahol minden évben kevesebb deliktum vált ismertté. Ez a folyamat tovább tart, 1992-ben például 16%-kal csökkent az ebben a körben napvilágra került bűncselekmények száma, de 1994-ben is több mint 20%-kal regisztrált a statisztika (5. 495). Budapesten 1994-ben 1. 082 ilyen ügy történt, az előző évi 2. 475-tel szemben. Mindez ellentmond a társadalmi folyamatokról egyébként birtokunkban lévő tényeknek, és nyilvánvalóan már nem csupán a rendszerváltást kísérő rendőri elbizonytalanodásnak a következménye. Az ide tartozó erőszakos nemi közönség háromnegyedére csökkenése azon túl, hogy az adat realitása felől kétségeink vannak, mégis csak igazolja azt a feltevésünket, hogy az erőszak, a pornó és a horror nyílt megjelenése, valamint az erőszakos bűnözés között nincs egyértelmű összefüggés.

A gyermek- és fiatalkorú bűnelkövetők jellemzői

Magyarországon a rendszerváltás óta évente 14-15. 000 fiatalkorú (14-18 éves) ellen indul büntetőeljárás, 1994-ben 14. 479-et ismertünk meg. Hosszabb időszakot áttekintve jól megfigyelhető, hogy a fiatalkorú bűnelkövetők száma megközelítően kétszeresével növekszik az összes bűnelkövetőkhöz viszonyítva. Tíz évvel ezelőtt az ország fiatalkorú népességének 1, 1 %-a volt büntetett. Ma már majdnem 2%-a. Ez a duplázódó intenzitás mindenképpen fenyegető jelzés.

Budapesten a növekedés kisebb volt, 5%, és ez 2. 860 fiatalkorút jelent. Budapest ezzel az abszolút számokat nézve az első helyen áll, következik Borsod közel 1. 500-zal, valamint Szabolcs és Hajdú megye mintegy 1. 000 fiatalkorúval. Ez utóbbi két régióban 18-20%-os emelkedést látunk, ami a két megye szociális helyzetét ismerve nem meglepő.

A gyermekkorú (14 év alatti) elkövetők száma eddig 3. 700 és 4. 000 között ingadozott kis eltéréssel, most itt is növekedés van, közel 4. 168 gyermeknek volt rendőrségi ügye bűncselekmény miatt és ebből budapesti 648 volt. Az országos növekedés 1%-os, a fővárosé 4, 7%. A mögöttünk hagyott évtizedben az összes bűnelkövető száma mintegy 60%-kal növekedett, ezen belül a gyermekkorúaké 40%-kal, a fiatalkorúaké, pedig több mint 100%-kal.

A veszélyeztetett gyermek- és fiatalkorúak a bűnözésben kisebb szerepet játszanak, mint gondolnánk, a gyermekbűnözők kb. 15%-a volt nyilvántartva ilyen okból.

Ebből az olvasható ki, hogy a nyilvántartásokban nem a valóságosan rossz helyzetű gyermekek vannak, és hogy sem a veszélyeztetettség felismerése, sem a felismerés utáni kezelés nem megfelelő.

Bűnügyi statisztikánk a bünt elkövető gyermek- és fiatalkorúakat számlálja össze. Nem tudjuk nyomon követni, hogy hány bűncselekményt valósítottak meg. Tudjuk azt, hogy a gyermekkorúak 90%-a, a fiatalkorúak 3/4-e vagy az elleni bűncselekményt produkál, ezen belül is az egyszerű lopás dominál. Köztudott az is, hogy a rendőrség felderítő kapacitása éppen az ilyen ügyekben elégtelen, ezért megalapozottan vélhetjük, hogy a sok tízezer felderítetlen ügyben gyermek működött tettesként. A felelősségre vonás elmaradását ma már kriminogén tényezőnek kell tekintenünk.

A gyermekbűnösök 3/4-e, a fiatalkorúak 60%-a teljes családban, vagyis apával és anyával együtt él, 15%-uk az egyik szülőnél és egy kis töredékük nagyszülőnél vagy más rokonnál. Az állami nevelt gyermek- és fiatalkorú bűnelkövetők száma, de különösen a bűnöző népességben való aránya hosszú évek óta nem változik. A közvéleményben erősen elterjedt az

a tévhit, hogy az ifjúkori bűnözés utánpótlását a rosszul működő állami intézmények adják. Ez két megközelítésben is megalapozatlan előítélet. Az elkövetők közötti arányuk 9-10%.

A nevelőotthonokban és nevelőintézetekben élő gyermek száma 1980 óta csökken, napjainkban mintegy 11 ezer fő, a közülük kikerült bűnelkövetők aránya sem éri el a 10%-ot.

A szülők foglalkozását tekintve korábban azt láttuk, hogy a kétharmaduk alkalmi, betanított és segédmunkás volt, mára ez a szerkezet a munkanélküliséggel erőteljesen megbomlott és egyre inkább dominánssá válik ez a tényező. Kivételesnek mondható az értelmiségi és vezető állású szülő, mint fiatal gyanúsított törvényes képviselője.

Az elkövető gyermekek többsége tanuló, illetve tanköteles korú: emelkedik a szakmunkástanulók és kiváltképp figyelmeztető az iskolából kimaradók igen jelentős részvétele. Természetesen itt is mind meghatározóbb a munkanélküliség, annyival súlyosabb módon, hogy már az első munkahely megszerzése körüli nehézségek, életutak sokaságát határozzák meg.

Budapest nagyváros, mint veszélyeztető tényező

A külvilágban rejlő okok csak másodlagos szerepet játszanak, hisz a meghatározó mozzanatok az ember személyiségében és családjában rejlenek, igaz, hogy ezekre is hatnak a makroviszonyok.

Budapest veszélyes területeit vagy pontjait a bűnügyi statisztika és a rendőri tapasztalatnyomán megnevezhetjük. Ismét figyelmeztetnünk kell azonban arra, hogy ez csak a külső feltételeit adja meg a bűnözővé vagy áldozattá válásnak.

A főváros átlagos népsűrűsége 4. 000 fő négyzetkilométerenként. A legsűrűbben lakott kerület a VII., (37. 000), majd a VI. (25. 000) és az V. (16. 000). A lélekszámhoz képest a legtöbb bűncselekmény az V., az I. és a VI. kerületben vált ismertté, míg a bűnelkövetők vonatkozásában a fertőzöttségi sorrend a VIII., VII. és az V. kerületeket tartalmazza. Az következik mindebből, hogy bűnügyileg legfertőzöttebbek a belső kerületek, ahol a századforduló táján épült házak ma már rossz állapotban vannak, korszerűtlenek, az utcák zsúfoltak. A közvélemény úgy tartja, hogy a lakótelepek veszélyesebb életfeltételeket nyújtanak, és maga a rendőri tapasztalat is arról tesz hitet, hogy például a XI. kerületben a gazdagréti, a lágymányosi vagy az örmezei, a III. kerületben békásmegyeri és a XVIII. kerületi Havanna úti lakótelepeken sokkal több bűnelkövető él és működik, de hát a bűnügyi statisztika ennek az ellenkezőjét közli. A metróállomásokhoz kapcsolódó aluljárórendszerek hagyományosan csoportképző helyek, ám a korábbi évekhez hasonló szervezettség a fiatalok kortársi csoportjaiban – a skinheadektől eltekintve – nem észlelhető.

Az okokról

Az oksági tényezők struktúrája a korábbi években megszokottat mutatja: alapvetően a család diszfunkcióiból adódó szocializációs zavarokról van szó. Az anyagi okból való veszélyeztetettség az egyetlen, ami egyre hangsúlyosabbá válik. Érdekes tünet az is, hogy míg korábban a dolgozók esti általános iskolájában 30 év körüli fel-, nőiteket oktattak, ma már a nappali oktatásból deviáns magatartásuk miatt kiszorult tizenéveseket találunk zömmel.

A bűnügyek rendőrségi kezelése során egyébként olyan okokat ragadunk meg és rögzítünk, amelyek maguk is következmények, ezért az erre vonatkozó statisztikák adatainak elemzése is csak a felületet tükrözheti vissza.

Kriminálisán veszélyeztetetteknek azokat a fiatalokat ismerjük, akiket valamilyen makro- vagy mikrotársadalmi körülmény a szocializációjukban megzavart, és ennek következtében beilleszkedési és magatartási zavarokkal küszködnek. Ezek a szerencsétlen hatások felerősödnek és fixálódnak a kortársi antiszociális csoportok hatására. A háttérben szinte mindig fellelhetők érzelmi krízisek és életvezetési kudarcok.

Egy sajátos, de mind többször érvényesülő ok a házasságok felbomlása, pontosabban a válásoknak az az irracionális lefolyása, amely Magyarországon jellemző. A gyermek iránti elkeseredett harc hivatalos szereplői is elfelejtik a gyermek valódi érdekét, és mivel igazságot tenni egyre kilátástalanabb, ezért nyíltan azt tanácsolják a feleknek, hogy kerüljék meg a törvényes utat, lopják vissza a gyermeket.

A rendőrség és az ifjúságvédelem

A rendőrség egykor volt tervszerű és céltudatos család-, gyermek- és ifjúságvédelme a rendszerváltás előtti években már stagnált, majd szétzilálódott és ma csak romjaiban lelhető fel.

A fő ok természetesen a bűnügyi helyzet katasztrofális romlása, amely minden rendőri kapacitást elvont. A jogállam kritériumainak átmeneti félreértése eredményezte a fővárosi Rendőrség Ifjúságvédelmi Osztályának megszüntetését, azt, hogy a gyermekkorok a bűnüldözésben is meglévő specialitásait tagadták. Úgy tűnik, hogy az állami és a rendőri vezetés, ha fel is ismeri az ifjúság életviszonyainak súlyosságát és megoldatlanságának fenyegető veszélyét, elképzelhetően objektív okok folytán, nem képes e felismerésnek megfelelően cselekedni. Az ifjúság védelmének fontossága ma már nyilatkozatokban is egyre ritkábban hangzik el.

Az együttműködés – amely nélkül a gyermek sorsába való okos beavatkozás elképzelhetetlen – sem a rendőrségen belül, sem a külső szereplők között nem valósul meg. Az együttműködésben a korábbi években csak zavarok voltak, ma már, tekintve, hogy több szereplő hiányzik és a hiányzók között a rendőrséget is említeni kell, nincs is kivel együttműködni. Mi sem jellemzőbb erre, mint hogy az Országgyűlésnek az ifjúsággal foglalkozó politikai vitanapján elfogadott határozata legfeljebb formálisan valósult meg.

A civil társadalom kiépülésével sokasodnak a közösségi önszerveződések, a különböző segítő csoportok, akik munkájukat megkezdve, a problémákkal találkozva, azonnal keresik a kapcsolatot a rendőrséggel. Az igazságnak tartozunk azzal, hogy jelezzük, a Budapesti Rendőrfőkapitányság az Ifjúságvédelmi Osztályát két év szünet után ismét megszervezte, de ez még távolról sincs jelen úgy a gyermekvédelmi közéletben, mint a megelőző évtizedekben.

A patronálás újjáéled?

Így állunk most: fenyegetően növekvő veszély a gyermekek és családjaik körében, jogállami garanciákat már biztosító, de még messze nem hatékony hatóságok és intézmények a bajok orvoslására, vagy hogy szemléletünket újfent érzékeltessük, a bajba jutottak megsegítésére, és lassan bontakozó civil társadalom.

Láttuk tehát, hogy nagyon régen, a századfordulót követően már megfogalmazták a praktikus szükségletet: a gyermek ügyében, annak érdemi elintézéséig segítség legyen mellette. Ez volt akkor a patronázs rendszere. Mintha valami hasonló kezdene működni a főváros több kerületében, közülük talán legkifejlettebb a XI. kerületi. Egyetlen lényeges különbség látszik: ez a mostani alakulat egyelőre állami, profi szervezet civil segítők nélkül.

A szükséglet felismerése

Közismert, hogy sokféle gyermekvédelmi szervezet és intézmény van Magyarországon, és hogy ezek egymástól függetlenül, szétszórtan dolgoznak. Egy óvónóként induló pedagógus, aki később gyámügyes lett, majd pártfogó, miközben pszichopedagógusi diplomát is szerzett, látta ezt a szerteágazó tevékenységet teljes keresztmetszetében, mint ahogy azt is, hogy mennyire hiányzik az összhang. Az egyes résztvevő tevékenységek is gyakran célszerűtlenné és üressé váltak. A gyámhatósági szemlélet pl. nem szereti a pedagógust, nem tekinti őket megfelelő partnernek. A pártfogói felügyelet menthetetlenül válságba került: több éves bírósági tárgyalás után további hónapok telnek el, míg a pártfogó felügyelő magához szólítja védencét, aki már nem is tudja, miről van szó.

A kerületi általános iskolai és óvónői munkaközösségek alulinformáltak, és sok szakmai segítségre van szükségük a pedagógusoknak.

Kedvező pillanatban született meg a Fővárosi Főpolgármesteri Hivatal Gyermek- és Ifjúságvédelmi Ügyosztályának körlevele, a gyermekvédelmi koordinátorok beállítását javasolva. Talán szerencsés véletlen, hogy a XI. kerületi Pedagógiai Szolgáltató Központ vezetőjének az ötlet tetszett és tevékenységi körük kiszélesítését lehetők látta.

A szervezeti elképzelés

Kezdetben egy, aztán két koordinátorra gondoltak, aki a nevének megfelelően megkísérelné összehangolni a helyi gyermekvédelmet. Aztán világossá vált, hogy az iskolai gyermekvédők az oktatói munkájuk mellett képtelenek valódi gondozást is ellátni, ezért jó lenne függetlennek lenniük. Így alakult ki a mai forma, mely szerint egy koordinátor irányítja az egész munkát, és a XI. kerületben a közigazgatási munka során már kialakult 6 régióban (27 általános iskola és 25 óvoda tartozik ide) teljesen független gyermekvédelmi megbízottak dolgoznak. A kerületi polgármesteri hivatal számára a várható előnyök egyike volt az is, hogy a főváros egy gyermekvédelmi alapítványból finanszírozta volna a költségeket.

A dolog sikeréhez még kellett egy képviselőtestület, amely megérzi mindebben a nagyszerű lehetőséget a közbiztonság javítására, és nem utolsó sorban az alpolgármester asszony, aki a javaslatot megfogalmazta és előterjesztette.

Hova tartozzon?

Ebben volt a legnagyobb vita, hisz komoly anyagi- és presztízisérdékek működnek itt. A kerületi családsegítő központ is ekkoriban alakult meg a kötelező törvényi előírás nyomán, és természetesen sokak számára kézenfekvő lett volna a betagozódás. Ugyanígy a nevelési tanácsadóhoz való tartozás is felmerült. Ez a két intézmény azonban rendszerint a szülő, a család oldaláról és főleg az ő kezdeményezésükre lép működésbe. Ők az ügyfelet az épületben várják, számukra alapvető az önkéntes szolgáltatás-kérés. Márpedig gyermekek ügyében, amikor baj van, erre nem lehet várni. Az új alakulat a gyermek felől közelíti a problémát, ott keresi a működés lehetőségét vagy sürgető igényét, ahol az leginkább észlelhető, nevezetesen az oktatási intézményben. Lehetne az utcán is keresni gyermeki bajokra utaló tüneteket, azonban ez felületes és esetleges, ugyanakkor az óvodai, illetve az iskolai élet szinte minden gyermeket befogad és adott a kapcsolat a szereplőkkel. Bizonyos

hatósági jogosítványra azért szükség van, pl. hogy megkereshető legyen a szülő vagy a gyermek, és fel lehessen szólítani a kapcsolatteremtésre.

Némi vita után a Jóléti Bizottság megszavazta a függetlenséget, ehhez jól jött az iskolai és óvodai gyermekvédelmi közösségek támogatása is.

A munkatársak

1993 nyarának kezdetén ott volt a lehetőség: a független szervezet, hét közalkalmazotti státus, elfogadott célok, és munkaterv. Mindenki szabadságon volt, az ismerős pedagógusokat nem lehetett elérni. Újsághirdetés jelent meg: gyermekvédelmi tapasztalatokkal rendelkező, pedagógus végzettségűek jelentkezését várták. Körülbelül húszan jelentkeztek, akik közül sikerült kiválasztani a számukra megfelelőket. Egy év eltelte után már cserékre is sor került, a működés jó, híre nyomán három munkatárs sokkal nagyobb fizetésért vált meg tőlük. A bér ugyanis nem valami magas, bruttó 25. 000 Ft, a vezető által javasolt 30. 000 Ft helyett. Alakulásukkor még nem volt közalkalmazotti törvény, azóta pedig a besorolást az anyagi fedezet hiányában nem tudják végrehajtani. Időközben pedagógus-asszisztensi munkakör betöltésére is kaptak engedélyt, hiszen emberek sorsába való beavatkozás sokirányú felelősséggel jár, ezért kell, hogy utólag ellenőrizhető és visszakereshető legyen a tevékenységük, amihez jelentős terjedelmű adminisztrációt kell végezni.

A gyermekvédő munka

A csapat három fő területen fejt ki hatását: szociális támogatás, felvilágosító tevékenység és bűnmegelőzés. A szociális támogatások jól ismert veszélye, hogy a családnak átadott pénzt a szülők nem a gyermekre fordítják. A rendszeres nevelési segélyekből pld. a napközi otthon díját az iskola számára fizették be egykor, de hát az RNS már megszűnt. Ennek mintájára módosítani kellene a helyi rendeletet, hogy a keretből az- iskola kapjon több pénzt, hogy legalább az étkezése meglegyen minden gyereknek, és senki ne legyen éhesen az iskolában. A Polgármesteri Hivatal már esetenként igénybe veszi az információikat a segély kiutalásánál. Valószínűleg az lenne jó, ha az iskola dönthetne a segélyek folyósításáról az ifjúságvédelmi csoport segítségével.

A felvilágosító munka

A gyermekek tájékoztatása a veszélyekről egyértelműen fontos feladat. A rendőrség ifjúságvédelmi szakemberei már évtizedek óta végeztek ilyesmit a belügyi osztályfőnöki órákon. Napjainkban azonban a rendőrségen megszűnt ennek a központi tervezése, a megfelelő előadók kiválasztása és továbbképzése. Így az iskolaigazgatók joggal észrevételezik, hogy gyakran alkalmatlan emberek érkeznek az osztályfőnöki órákra, amelyekre amúgy általános az igény. A kerületi rendőrkapitányság szakembereivel elkészített tematikát a Művelődési Minisztérium szakvéleménye szűknek találta és állampolgári, valamint mentálhigiénés (drogozás, alkoholizmus, önismeret stb.) ismeretek fel vételét is javasolja a programba. Ennek kidolgozása most van folyamatban, segítőtársakat keresnek. Az állampolgári ismeretek oktatásában esetleg részt vállalhatnának joghallgatók, a mentális ügyek ismertetésére az ifjúságvédelmi csoport munkatársai alkalmasak (többek között drogmegelőzési tanfolyamot végeztek), a bűnmegelőzés fortélyairól továbbra is a rendőrök

beszélhetnének. Minderre a szükséges óraszámot a kerületi iskolaigazgatók a tanrendbe iktatták, a rendszeres felvilágosító munka az 1994-95-ös tanév II. felében kezdődött el.

A bűnmegelőzés

A legtágabb értelemben deviancia megelőzésre gondolnak, hisz a bűnelkövetés gyakran már a végkifejletet jelenti. Bármilyen forrásból érkező információt fogadnak, ám a fő merítés lehetőségét mégiscsak az óvoda, még inkább az iskola jelenti. A tünetek egyszerűek: hiányzik a gyermek az iskolából, agresszív, veri a többieket, esetleg lopott valamit, tanulási nehézségei vannak, nincs meg a tanszere, zavarja az órákat. A csoport munkatársai a felelősségi körükbe tartozó régiók iskoláiban heti rendszerességgel fogadó órákat tartanak. A sikeres munka egyik titka éppen ebben van: jól ismert időpontban könnyen elérhetők a helyszínen.

A pedagógus hozza a problémát vagy magát a gyermeket a fogadóórára. A csoport munkatársa meglátogatja a tanórát, persze az érintett gyermek nem tudja, hogy így kezdi vele az ismerkedést. Ezután következik a gyermekkel való beszélgetés. Ez történhet az iskolában vagy a csoport épületében, ezt követően informálódnak más aspektusokból is, beszélnek a szülővel, ha kell, felkeresik őket az otthonukban.

Nem lehetetlen, hogy a gyermek bajainak az oka maga a pedagógus, a legjobb szándékai és tudása mellett is. Ez természetesen nem könnyű helyzet, mégis meg lehet beszélni a tanítóval, hogy mit változtasson: egy ideig ne feleltesse a gyermeket, vagy esetleg könnyítsen a követelményen. Persze a pedagógus könnyen hajlik arra, hogy megszabaduljon a rossz gyermektől, hiszen nehezíti a munkáját. Jó módszerünk van arra, hogy önvizsgálatra készítsük: egy nyilvántartó lapot kell kitöltenie, amelynek a végén arra kényszerül, hogy átgondolja a helyzetet: arról kell beszámolnia, hogy a probléma megoldása érdekében mit próbált tenni eddig? Ezzel azt is eléri, hogy az ügyet nem érzi teljesen átadottnak, hanem hogy az övé is marad, hogy közösen kell a megoldásért dolgozni.

A gyermek meghallgatásakor nagyon vigyáznak arra, hogy elkerüljék a stigmatizációt. Nemcsak, hogy a társai ne bélyegezzék meg pusztán azért, mert foglalkozik vele a gyermekvédelmi, önmaga se érezze ezt valami szégyennek. A meghallgatás helyszínének kiválasztásában ez egy fontos szempont.

A gyermekek többé-kevésbé már tudnak a létezésükről, úgy tudják, hogy afféle pszichológusok ők, akik talán tanárok is, hisz az iskolához tartoznak, de nem teljesen, így ha az iskolával van gondjuk, bizalommal vannak hozzájuk. A beszélgetés elején érzékelhető némi idegenkedés a gyermekek részéről, aztán ez oldódik a szakszerű beszélgetés folyamán. A gyermek rájön, hogy nem fogják elárulni a titkát még a tanárának sem, kialakul a személyes viszony. Ennek nyomán megállapodást kötnek: az ifjúságvédelmi csoport tagja további segítséget ígér, a gyerek, pedig vállalja a rendszeres kapcsolattartást, és bizonyos tanulásbeli és magatartásbéli kötelezettségeket, amelyek teljesíthetők. Egy évre határozzák meg a célt, és azt elérhető, apró részekre bontják. Dokumentum készül erről, a gyermek is aláírja. Mindennek az a meggyőződés az alapja, hogy nem természete az embernek a rosszság, a gonoszság, valójában nem is jó a számára és változtatni akar, mert nem érzi jól magát a bőrében. Bizonyos önértékelés is lezajlik a megállapodás megkötésekor, megkérdezik a gyermeket, mit gondol, mi a baj vele, miért kifogásolják oly gyakran a magatartását?

A kapcsolat során az ifjúságvédő gyakran súlyos titkokhoz jut, akár egy bűncselekmény elkövetéséről szerez tudomást. Kemény dilemmával kell itt szembenézni. Két alapelvet tartanak egyszerre szem előtt: a jogszabályok tisztelete egyfelől, a gyermeki érdek, mindenk

felettsége másfelől. A bizalmas kapcsolat során megszerzett titkot fő szabályként megőrzik, e nélkül nem lehetne segítő munkát végezni.

Érdeemes lenne ezt a kapcsolatot a külföldön már jól ismert mediációs technikák felé fejleszteni. A segítő által feltárolt bűncselekmény miatti jóvátételt lehetne ösztönözni. A segítő épp a megszerzett bizalom révén meggyőzhetné a gondozottját ennek előnyeiről, gyermekek bűnügyénél gyakran a sértettől való bocsánatkérés is elég lenne.

Ehhez természetesen kellene a büntető-eljárás jogi garancia, miszerint az igazságszolgáltatás ezt megfelelő mértékben ismerje el.

A gyermekek meghallgatása, majd viszonyaik alapos megismerése nyomán természetesen legtöbbször a szülőkről tudnak meg valami rendellenességet. Ezért a szülővel is találkozni kell. Ennek az a módszere, hogy levélben kéri fel a szülőt, hogy keresse fel őket, mert szeretnének megismerkedni vele. A levélben arról nem ejtenek szót, hogy ennek az oka a gyermek magatartása, ám, ha a szülő érdeklődik telefonon, akkor ezt is megjelölik. Gyakran a szülő érzi is, hogy miről van szó, esetleg a gyermekével beszélve rá is tapint a lényegre. Minden esetre a szülők 90%-a a hívó szóra megjelenik. Az első reakciójuk a támadás, főleg az iskola ellen, amelyet a bajok okozójának tartanak, és ellenségesnek érznek. Az ifjúságvédelmi csoport elhelyezési körletéből valamiféle hivatalra gyanakodnak, ráadásul a beszélgetés során kötelezettségekről és jogszabályokról is szó esik, ám a szelíd és nem számonkérő hangnem megint megteszi a hatását. A szülő rájön, megérzi: ha az ifjúságvédelmi megbízottal tartja a kapcsolatot, az számára segítséget jelent. Nem lesz mondjuk a különféle mulasztások miatt szabálysértési eljárás. Nagyon kívánatos lenne pld, ha az iskolalátogatás elhanyagolása miatt a szabálysértési hatóság nem alkalmazná mechanikusan a szankciókat, hanem a gyermekvédelmi csoport szűrőjén először átmenne a jelzés és legfeljebb ha az ő eszközeik is hatástalannak bizonyulnak, akkor következhetne a büntetés. A szabálysértések kapcsán arra is érdemes rámutatni, hogy a fiatalok felelősségre vonásának a gyakorlata is teljesen ésszerűtlen, ugyanis a mai szisztémában a normaszegő gyermek figyelmeztetése is elmarad, márpedig a felnőtti reagálás hiánya későbbi deviálódást eredményez. A szabálysértési hatóság egyébként, ha bizonyos feltételek mellett intézkedik mégiscsak, akkor is az elkövetett cselekményre hagyatkoznak csupán, a környezetet egyáltalán nem derítik fel, és így nem is veszik figyelembe az elbíráláskor.

Az ifjúságvédő csoportra a fentiek megvalósulása esetén, úgy tűnik, nagyszámú ügy, talán elviselhetetlen teher zúdulna. Azonban nem minden ügyben kell háttér munkát is kifejtetni, ennek megállapítására egy tapasztalt gyermekvédőnek már megfelelő vénája van, csupán abba a helyzetbe kell őt juttatni, hogy valamennyi gyermekkel kapcsolatos hatósági ügyet megismerhessen, és ha szükségesnek látja, próbálkozhasson meg a büntető, illetve a hatósági úttól való eltereléssel.

Eddigi eredmények, tervek

A XI. kerületi Pedagógiai Szolgáltató Központ Gyermek- és Ifjúságvédelmi Csoportja 1993. szeptember elején kezdett működni és 1994. február 3-án az önkormányzati bizottság előtt beszámolt tevékenységéről. A jelentés szerint mintegy 350 gyermek sorsának alakulásában játszottak pozitív szerepet. Az iskolák, a különböző önkormányzati hivatalok, a gyermekpszichiátriai szolgálat, valamint a rendőrség a munkájukról elismerően nyilatkoztak és további rendkívüli fejlesztési lehetőséget látnak az együttműködésben. Ehhez talán legfontosabb volna a közös munkát szabályozó és lehetővé tevő hatósági előírások megalkotása.

A rendőrséggel való kapcsolat óvatosan alakul, holott talán ebben volna a legnagyobb lehetőség. A kerületi rendőrkapitányság ifjúságvédelmi nyomozói még nem szabályozottan és nem rendszeresen, de jelzik a csoportnak a munkájuk során látóköriükbe került veszélyeztetett gyermekeket. A fiatalkorúak ellen büntető-eljárás során kötelező környezettanulmány elkészítését célszerű és szerencsés volna a csoportra bízni. A rendőrségi szakemberek körében jól ismert az a körülmény, hogy a rendőri intézkedés vagy büntető-eljárás alá került gyermekkel szemben az iskola meglehetősen gyakran túlzottan kemény retorziókat alkalmaz. Meg lehetne fontolni az iskola kihagyását ebből az értesítési rendszerből, miközben a büntetőeljáráshoz ugyancsak szükséges iskolai jellemzést a függetlenített felelős elkészíthetné.

A legutóbbi fejlemények közé tartozik, hogy az iskolai, illetve óvodai gyermekvédelmi felelősök munkaközössége a Fővárosi Pedagógiai Intézet szakirányítói hatásköréből átkerült az ifjúságvédelmi csoporthoz. Így a szakmai továbbképzésük célszerűbb és főleg helyi információkkal telítettebb lesz.

A hivatásos pártfogói felügyelőkkel is kialakult bizonyos ellentét, de a munkamegosztás kézenfekvő: a hivatásos pártfogók elsősorban a bírói ítélettel elrendelt felügyeletet valósítják meg, a megelőző pártfogókat, amely az iskolai környezettel való megismerkedést, valamint családgondozást is megkövetel, amúgy sem szeretik.

A csoport továbbá gyermekkorúakra figyel, míg a 14 év feletti lehetnek bűnelkövetők, bírói elítéltek, akik már a hivatásos pártfogók hatókörébe tartoznak.

A megelőző pártfogó gondozást ily módon kifejlesztő és gyakorló XI. kerületi ifjúságvédelmi csoport manapság már tovább akar önállósodni. Elköltöztek a Pedagógiai Szolgálati Központ épületéből és mára már tevékenységében és szervezetében is megerősödött annyira, hogy nincs szüksége a PSZK védő-óvó ernyőjére. Ez lehet a jövő kívánatos útja, gyermekvédelmi központtá nőheti ki magát.

Következtetés

A bemutatott megelőző pártfogó gondozás (benne vagy mellette szociális támogatás és felvilágosítás) haszna remélhetően könnyen belátható. Bárha az egész fővárosban kialakulna és tehermentesítené az iskolát a nehezen beilleszkedőkkel való bajlódástól azzal, hogy végre valóban megelőző gyermekvédelem történne. És akkor alakíthatná hozzá a működését a devianciákkal foglalkozó többi intézmény is, mindenekelőtt a büntető igazságszolgáltatás. Ez az új rendszer képes az elhajló gyermeket, a legalsó lépcsőfokon kézen fogni. Ha ez mégsem sikerül és a felelősségre vonó gépezet beindul, vele együtt színre léphetne azonnal a megelőző, pártfogó gondozó. Miközben segítené a krízisből kilábalni a gyermeket és családját, eredményes munkájával csökkentené a büntetés szükségességét.

Hogy is hangzik klasszikusunk, Beccária 200 éves, mégis friss mondata: „A bünt jobb megelőzni, mint büntetni”.

Utóirat

A szerkesztőség nem szokott kommentárt fűzni a megjelenő cikkekhez, ezúttal azonban szükségét érezzük, hogy a szerzővel egyetértésben kiegészítést fűzzünk a leírtakhoz. A gyermekvédelmi koordinációt elengedhetetlenül fontosnak tartjuk a gyermekvédelem hatékonyabbá tételéhez, de úgy látjuk, hogy számtalan félreértés és kompetenzhiány tapasztalható. Ennek egyik látványos példája ez a XI. kerületi kezdeményezés is, melyet nem minősíteni akarunk, csak felhasználhatónak tartjuk mondandónk illusztrálására. A gyermekvédelmi munka különféle területén dolgozók között ma nincs formalizált, kötelező együttműködés és információáramlás. Ennek következtében számtalan olyan család van, akiket több intézmény is gondoz – ez önmagában nem lenne baj –, de a szakemberek nem tudnak egymásról, illetve erőfeszítéseik nem adódnak össze. Másrészt sok a tüneti kezelés, nincs esetgazda, aki a probléma gyökerének kiásásával és az érdekelt szakemberek, valamint az érintettek bevonásával stratégiát dolgozhatna ki az elérhető optimumra. Ez nem csak azért nem valósul meg, mert nincs előírva, illetve mert a hatékonyságot és célszerűséget senki nem kéri számon és nem méri, hanem azért sem, mert az intézmények, szakemberek és területek között rivalizálás van, illetve elhárítják a munkát és a felelősséget. Ezt nem minősítésnek szánjuk, hiszen köztudottan a szakemberek jelentős része nem rendelkezik, nem rendelkezhet elegendő ismerettel és gyakorlattal a feladatok elvégzésére, és túlterheltsége, valamint a források, ellátások, intézmények hiánya lehetetlenné is teszi, hogy érdemi döntés után megfelelő helyre továbbítsa a feladatot, vagy a szereplőket. Mégis kell ezzel a kérdéssel foglalkozni, mert időről időre „feltaláljuk a melegvizet”, majd látványos kudarcok vagy becsúszások keletkeznek.

A Családsegítő Központok létrehozásakor is volt egy olyan törekvés, hogy ez az intézmény koordináljon, diszpécseljen, és a kliensek támogatásával segítse érdekérvényesítési képességüket. Ez nagyon felemásan sikerült, mivel a társintézmények és segítő szakemberek – Nevelési Tanácsadó, óvoda, iskola, védőnők, orvosok, önkormányzatok és tisztviselők stb. – sokszor illetéktelennek érezték a CSSK-t e szerepre, és presztízsharcokat folytattak, másrészt úgy érezték, hogy rájuk löcsölnek feladatokat, vagy legalábbis nem akarják átvállalni azokat. Nem volt és ma sincs koreográfiája nálunk az ilyen team-munkának. A kudarc másik oka az volt, hogy hiányoztak azok a szakemberek, ellátások, intézmények, ahová a speciális eseteket küldeni lehetett volna, így a CSSK egyre több funkciót vállalt fel, a helyi igények vagy munkatársainak képzettsége, orientációja szerint. A koordináció esélye elveszett, de legalábbis nagyon lecsökkent. Így csak üdvözölni lehetne egy olyan törekvést, amelyről Németh Zsolt ír díjnyertes pályázatában. Csakhogy világosan kitűnik írásából, hogy a kezdeményezés már a kezdetektől sem arra szerveződik, aminek hiszi magát, hanem felvállalja hiányzó ellátó funkciókat és újabbak vállalására törekszik. Mi lehet ennek oka a fentiekén túl? Nyilvánvalóan az, hogy a diszpécselés, összehangolás, esetmegbeszélés szervezése és bonyolítása nem tűnik elég kreatívnak, elég produktívnak sem az azt végzők, sem pedig a megbízók számára, noha mindenki érzi hiányát. Fel kellene vállalni a feladat részletes leírását, és a várható előnyök felvázolását, értékének kiszámítását, hátha akkor elfogadottá válna és nem futna zátonyra ismét egy remek és nagyon hiányzó tevékenység.

H. M.